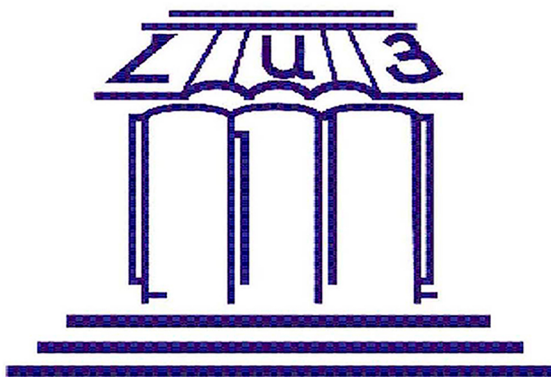

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2nd House

Wright 4/18/11 1/4

Wright 4/18/11 1/4

157

L-74

ՃԻՆԱ ԼՕՄՊՐՕՁՕ

ԱՐԴԻ ԿԻՆԸ

ԵՒ

ԻՐ ՀՈԳԵՐԱՆԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

ԹԱՌԳՄԱՆԵՑ
Բ. ԹԱՇԵԱՆ

ԳԱՀԻՐԷ
ՏՊԱՐԱՆ «ՅՈՒՍԱՐԵՐ»
1926

157
L-74

157

-74

1-2

DEC 2008

ՃԻՆԱ ԼՕՄՊՐՕԶՕ

ԱՐԴԻ ԿԻՆԸ

ԵՒ

ԻՐ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
Բ. ՅԱՇԵԱՆ

ԳԱՀԻՐԷ
ՏՊԱՐԱՆ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ»
1926

ԱՐԴԻ ԿԻՆԸ

ԵՒ

ԻՐ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

I

Քանի մը տարի առաջ, Խաչիոյ մէջ լայն տեսակ
գերազանցօրէն բովանդակակից գիրք մը՝ «Կնոջ Հոգին»,
և անմիջապէս թարգմանութեամբ եւրոպական գլխաւոր
լեզուներու, Հեղինակը՝ Տիկ. Ճինա Լամպրօզօ, դուստրն
է Չէզարէ Լամպրօզոյի, որ միջազգային գիտական գրա-
կանութեան մէջ մեծ հռչակ ունի իբրեւ ոճագէտ-մար-
դարան :

Տիկ. Ճինա բժիշկ է, նաեւ՝ Դպրութեանց տօքթօր:
Հետեւած է Թորինոյի համալսարանին և յաջողութեամբ
աւարտած՝ անոր ընթացքը :

Բազմաթիւ նամակներ ստացաւ ան իր գրքին հա-
տարակութեան առիթով : Այդ նամակները ունին միան-
գամայն յուզիչ և շահեկան բովանդակութիւն : Անոնցմէ
շատերուն մէջ անվերապա հիացումի խօսքեր կան, ո-
ւր մեծ մէջ ալ յարձակումներ՝ իր մերկացումներուն և
գատելու եղանակին գէտ :

Երեւութեան չէր՝ ուրեմն՝ չարժամբ, որ ստեղծուե-
ցաւ այս կնոջ ու իր գործին շուրջ :

∴

Տիկ. Լօմպրօզօ, որուն համար տիեզերական ներշնչումի աղբիւր մըն է կնոջ հոգին, կը խոստովանի թէ իր գիրքը չէր կրնար ուղղուած ըլլալ ամբողջ աշխարհին, ո՛չ ալ անվիճելի բալասան մը նկատուիլ ամէն-ցաւի ու չարիքի, Ան գրուած չէ երջանիկներուն համար. գրուած է տառապողներուն համար միայն, երջանիկները պէտք չունին խօսքի ու խրատի:

Ու շատ համեստ եղած է իր նպատակը, շատ ալ գործնական՝ ըստ երեւոյթին. — կինը ճանչցնել տղամարդուն. օգնել անոր լուծելու՝ գինքը մտահոգող հարցերէն մէկ քանին:

Այս նպատակին հասնելու համար, ան երբեք չը փորձեց պարզ տեսաբանի ակնոցով միայն քննել ամէն խնդիր, որ կապ ունի կնոջ սրտին, հոգիին և իմացականութեան կամ՝ ուրիշ խօսքով՝ սիրոյ, արդարութեան և մշակոյթի հետ: Ինքնաբեր դիտողութիւններու և երկար խորհրդածութիւններու շարք մըն է իր գիրքը, վերջէն վար:

Ու այդ բոլորին հետ ու այդ բոլորին մէջ կը զգացաւ սրտագին ու մտեւրակ շունչ մը, վերլուծելու եղանակ մը՝ յստակ ու անկեղծ:

Տիկ. Ճինա, առանց մոլորելու հոգեբանական վերացումներու մէջ, ջանացած է ապացուցանել, որ կնոջ և տղամարդուն միջեւ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնները յատուկ դաստիարակութեան մը հետեւանք չեն: Իր խորունկ համոզումով, դաստիարակութենէն աւելի ու անկէ վեր՝ կոչումի գիտակցութիւնն է, որ կնոջ մէջ երեւան կը բերէ մասնաւոր ձիրքեր և մասնաւոր յատկութիւններ:

Համոզումի նոյն շեշտը կը դնէ ան, դարձեալ, կինը

արականացնելու (masculiniser) այն ընդհանուր ձգտումին դէմ, որ մարդկային հասարակութիւնը պիտի զըրկէր թանկագին օժանդակէ մը, առանց անոր տալու երջանկութեան նուազագոյն չափ մը:

II

Կինը ո՛չ նման է, ո՛չ ալ հաւասար՝ այր մարդուն: Անօգուտ է ուրանալ այս ճշմարտութիւնը: Ֆիզիքապէս և բարոյապէս, երկու սեռերը իրարմէ կը բաժնուին լայն անջրպետով մը: Այդ անջրպետին մէկ կողմը կը կանգնի կինը իր այլասիրական, աւելի ճիշդ՝ այլակեդրոն (alté-rocentriste) հակումներով, միւս կողմը կը կենայ այրը իր եսապաշտ, աւելի շուտ՝ եսակեդրոն (égocentriste) ձգտումներով: Կինը իր հաճոյքին կամ փառասիրութեան կեդրոնը կը փնտռէ ո՛չ թէ ինքն իր մէջ, իր անձէն ներս, այլ իրմէ դուրս, ուրիշ անձի մը մէջ, զոր կը սիրէ և որմէ սիրուիլ կ'ուզէ: Այրը, ընդհակառակը, իր անձին մէջ միայն կ'որոնէ հաճոյքի ու վայելքի կեդրոնը:

Կինը կ'ապրի ուրիշին համար. այրը՝ ինքն իրեն համար: Կնոջ մէջ ամէնէն աւելի շեշտուած է զոհաբերութեան ոգին. այրը անտարբեր է ամէն բանի, Կինը շատ կը տխրի, երբ տեսնէ որ ուրիշներ չեն հետաքրքրուիր իրմով: Այրը ինքնաբաւ է և ինքնազոհ: Կնոջ համար կեանքը անքովանդակ բառ մըն է առանց յուզումի և առանց համակրութիւններու. այրը կը զոհանայ ապրելով կեանքը՝ ուրիշներէն անկախաբար: Կինը անպատճառ պէտք է սիրէ կամ ատէ. այրը հարստութեան և փառքի մասին միայն կը մտածէ:

Կինը զթասիրտ է, անձնազոհ, վեհանձն և յանդուգն:

բայց նաեւ՝ կուռասէր, կողմնապահ, զգայապաշտ և բանասարկու։ Բոլոր այս ձիրքերուն և թերութիւններուն հիմը իր այլակեդրոնութիւնն է, այն այլասէր ոգին, որով կը յատկանշուի իր սեռը, — իզակա՛ն սեռը ։

Այրը քաջ է, հպարտ, պաղարիւն և լայնամիտ բայց նո՛յնքան և անհոգ, անզգայ և անտարբեր։ Այս հակընդդէմ ընդունակութիւններուն առանցքը ուրիշ բան չէ եթէ՝ այն չափազանց եսակեդրոն ձգտումը, որ ամէնէն ընտրուին է և ամէնէն յատկանշականը՝ արական սեռին մէջ։

Ինքնաբերութիւնը (spontanéité) կնոջ հոգիին ամենազայտուն յատկանիւնն է։ Կիները, այս պատճառով, արամադիր են ներկու ամէն թերութեան կամ յանցանքի, որ կը կարծեն թէ ինքնաբեր է և ինքնաձիւն-մինչդեռ, ընդհակառակը, երբեք չեն կրնար տանիլ ո՛րեւէ պակասութիւն, — մինչեւ իսկ առաւելութիւն, — որ արդիւնք է հաշիւի կամ դատողութեան։ Նուէր մը կամ ազնիւ վերաբերում մը՝ կնոջ հանդէպ, ամէն արժէք կը կորսնցնէ, եթէ կը բխի այդ երկու տուեալներէն — հաշիւ եւ դատողութիւն։

Այրը կը նախագասէ երկչոտ ու վարանոտ կիները։ Կը խուսափի անոնցմէ, որոնք հաստատամիտ և արական խառնուածք ունին։ Երջանիկ ըլլալու համար՝ կինը, իր կարգին, կը նախընտրէ ձեռներէց և կրօնի մարդը, որ կրնայ պաշտպանել ու զեկավարել զինքը և ուղղութիւն տալ իր եռանդին ու գործունէութեան։ Եղբի է կամ ոչ, միեւնոյնն է անոր համար թոյլ և անտարբեր ամուսին մը, որ ազատ կը ձգէ զինք ուզածը ընկու, որ բան մը չի խնդրի և բանով մը չի հետաքրքրուիր։

Կինը կ'ուզէ միշտ առաջինը երեւալ իր ընկերական շրջանակին մէջ։ Չի հանդուրժիր լսել ուրիշ կիներու զովասանքը. անպատճառ թերութիւն մը կը գտնէ անոնց

վրայ կամ գէթ հեզնական շեշտ մը կը դնէ իր վերաբերումին մէջ։ Ամէն կին տեսակ մը ձգտում ունի չափազանցելու իր գերազանցութիւնը՝ մանաւանդ այրերու ներկայութեան՝ ուրիշները վարկաբեկելու միտումը չատգօրեղ է իր մէջ։

Առաջինն երեւալու այս խելայեղ ցանկութիւնը թոյլ չի տար, որ ճշմարիտ բարեկամութեան կսպիր հաստատուին կիներու միջեւ կամ մտերմիկ ու զեղուն շունչ մը հոսի իրենց հոգիէն։ Անոնք, նաեւ, կասկածոտ են և անվստահ՝ իրարու հանդէպ, այն պարզ պատճառով, որ իւրաքանչիւրը կ'ուզէ ի՛նքն ըլլալ առաջին։

Բայց, իրականին մէջ, կինը տղամարդէն աւելի սրտազեղ է. ան պահանջ կը զգայ դրսեւորելու իր զգացումներն ու համակրութիւնները, ուրիշի մը վստահելու՝ իր յուզումներն ու մտածումները։ Տան մէջ, դպրոցը, բարեկամներու և ընկերներու ներկայութեան, աղջիկները աւելի սրտաբաց են և մարդամօտ՝ քան մանչերը։ Ու, մինչդեռ այր մարդիկ պէտք չեն զգար արտայայտելու ի՛նչ որ կ'անցնի իրենց սրտէն կամ հօգիէն, կինը, ընդհակառակը, կը տառապի՝ եթէ իր մօտ չունենայ մէկը, որուն կարենայ իր գաղտնիքն յայտնել կամ սիրտը բանալ։

Նուէրներու չափազանց կարեւորութիւն կուտայ կինը, ո՛չ թէ անոնց նիւթական արժէքին համար, այլ որովհետեւ ներքին զգացումի մը արտայայտութիւնը կը նկատէ զանոնք։ Կիները ընդհանրապէս չեն սիրեր նուէր տալու մէջ թերացող անձը։ Չայն կը համարեն այնպիսի մէկը, որ անընդունակ է ճանչնալու իրեն համար եղած զոհողութիւն մը։ Ամէն երկրի մէջ կիները նուէրով կը նուաճուին։ Նուէրը տեսակ մը ծէս է անոնց համար, մանաւանդ նշանածութեան շրջանին։

Կնոջ հոգին ան իմանալի հանգոյց մըն է ամէն տեսակ թերութիւններու և ամէն տեսակ առաւելութիւն-

ներու, Կինը եթէ չստեղծէ, կը քանդէ. եթէ չխնայէ, կը վատնէ. եթէ զբաղում չունի, կը բամբասէ. եթէ իր ամուսինն կամ զաւակներուն մասին չմտածէ, ուրիշ ներու մասին կը մտածէ. Քանդելու, վատնելու կամ բանասարկելու մէջ այնքան եռանդուն է ան, որքան գործելու, շինելու և ստեղծելու մէջ։

Կ'ուզէ՞ք, սակայն, որ կինը դառնայ նուազ բանսարկու և նուազ աշխարհիկ, բայց աւելի՛ խնայող, աւելի՛ անձնուէր և աւելի՛ վեհանձն, — ո՛նեւ լուրջ զբաղում տուէ՞ք անոր։ Ծուլութիւնը, ըսած է արեւելեան իմաստութիւնը, չարիքներու մայրն է։

Կիները, որոնք այնքան շատ մարտիրոսացած են յանուն հաւատքի և սիրոյ, ո՛չ մէկ դո՛ւ տուած են արուեստի և գիտութեան համար։ Ո՞րք կը նախընտրեն ընտանիքի, միջնակ իսկ չարչարուիլ, քան թէ ուրանալ իրենց սէրը, բայց, այնուամենայնիւ, չեն կրնար հաշտուիլ յամառ պնդութիւն հետ Գալիլէի մը, որ իր կեանքը կը զոհէ պաշտպանելու համար այն սկզբունքը, թէ երկիրը կը դառնայ։

Կինը օժտուած է հոգիներուն թափանցելու արտակարգ ընդունակութեամբ. անոր մէջ գերազանց է այդ կարողութիւնը։ Դիտելու համար, այլը միայն հինգ զգայարանք ունի. իսկ կինը հարիւր հաւա՛րաւական է, որ ան հինգ վայրկեան դիտէ ձեզ, ու պիտի կրնայ ճշգրտօրէն պատկերացնել ամէնէն աննշան մանրամասնութիւնները ձեր հագուստին ու գիւմարդութեան և թափանցել՝ ձեր ներքին զգացումներուն։

Բան մը գիտնալու համար, այլը սորվելու պէտք ունի. Կինը այդպէս չէ։ Ան կրնայ սորվիլ ամէն ինչ որ անհրաժեշտ է իրեն. և այդ՝ առանց ուրիշի օժանդակութեան, միայն չնորհիւ իր ընազդին։

Բայց կիները զգուշանալու են նմանիլէ՛ այրերուն։

Կնոջ անկումը ո՛չ մէկ ատեն այնքան շեշտուած չէ եղեր, որքան այն ատեն՝ երբ ուզեր է ստրկօրէն հետեւողական ըլլալ արական սեռին։ Ճշմարտապէս արական խառնուածք ունեցող կնոջ մէջ սիրեւելու ցանկութիւնը աւելի հզօր է, քան փառքի և իշխանութեան տենչանքը։

Վիշտը կնոջ դպրոցն է. ան կը մտածէ ու կը խորհրդածէ այն ատեն միայն, երբ կը տառապի, երբ կը սիրէ կամ կ'ուզէ սիրուիլ. Բայց գերազանց կինը չի կրնար տեսնել իրականութիւնը, չի կրնար սիրել առանց տառապելու։

..

Միջնակ այն գլուխը, ուր կը սկսի վերլուծել սիրոյ տարրերը ըմբռնումները կնոջ և տղամարդուն մօտ, ճիշտ Լօմպրօզօ այս ընդհանուր միտքերը կ'արտայայտէ իր գրքին զանազան բաժիններուն մէջ։

Նիկա, յստակ և գրաւիչ ոճով մը, մեզի կը ներկայացնէ տիեզերական ճշմարտութիւններ, կը գծէ համարողկային սկզբունքներ և, առանց ճիգի, այնքան կը խորանայ իր որոնումներուն մէջ, որ անպրօւած, բայց երբեք չըսուած բաներ լսելու տպաւորութիւնը կ'ունենանք։

Գրքին չորրորդ գլուխը առանձնապէս նուիրուած է սիրոյ վերլուծման. Հաճելի է հետեւիլ իր դատումներուն և այն մեթոտին, որով այս գերազանցօրէն կից զրոյը մօտեցած է իր նիւթին։

III

Մենք «սէր» բառը կը գործածենք արտայայտելու

համար այն կարգ մը զգացումները, որոնք ծագումով և բնույթով կը տարբերին իրարմէ և որոնք կը շփոթուին մեր մտքին մէջ այն միակ պատճառաւ, որ նոյն բառով կ'որակուին:

«Սէր»ը, իր առաջին առումով, զգացում մըն է, որուն կեդրոնը կը գտնուի մեր ես-ի շրջանակին մէջ և որ, ատով իսկ, եսական կերպարանք մը կը ստանայ: Այս հասպաշտ զգացումին հետեւանքն է այն անգիտակից ձգողութիւնը, զոր մեր մէջ կը ստեղծէ ո՛րեւէ անձ կամ առարկայ, որ կրնայ գոհացում տալ մեր կարիքներուն: օրինակ՝ երախային սէրը իր ստնտուին հանդէպ:

«Սէր»ը, իր երկրորդ առումով, այն զգացումն է, որուն խարիսխը մեր ես-էն դուրս է և որ, սակայն, մեր մէջ կը ծնցնէ գիտակից նուիրում մը դէպի այն անձը (կամ առարկան), որ պէտք ունի մեզի կամ որ կը գուրգուրայ մեր վրայ: օրինակ՝ մօր մը սէրը իր զաւկին հանդէպ:

Առաջին առումով վերցուած զգացումը եսասիրական (égoïste) բնոյթ ունի, երկրորդը՝ այլ սսիրական (altruïste):

«Սէր» բառով կ'արտայայտուին, նաեւ, բոլոր այն զգացումները, որոնց կ'ենթարկուի մարդ, երբ հաճելի երեւոյթի մը առջեւ գտնուի, երբ զինքը հասկցող ու իրմէ հասկցուող անձերու հանդիպի կամ երբ իր փառքն ու դիրքը բարձրացնելու օժանդակող ընկերակիցներ ունենայ:

Բոլոր այս զգացումները կը միանան և կը զուգակցին այն հրապոյրին մէջ, որ այրը կնոջ ու կինը այր մարդուն կը կապէ և որ կը բնորոշուի, դարձեալ, «սէր» բառով:

Զգացումներու այս զուգակցութիւնը, սակայն, չատանաւասար է կնոջ և այրերուն մէջ:

Տղամարդուն համար, սէրը էապէս հասպաշտ և զգա-

յական ձգողութիւն մըն է, որուն վրայ կուգայ աւելնալ նուաճումի հաճոյքը: Իր սիրած անձին մէջ՝ այրը կը փնտռէ արտաքին ձեւը, շնորհալիութիւնը, ձայնը, նայուածքը, շարժուձեւերը:

Այրը խորապէս գոհաբերուող է, երբ այդ գոհաբերումը կը գոհացնէ նուաճողի իր եռանդն ու փառասիրութիւնը: Ան մինչեւ իսկ պատրաստ է սպաննելու ինքզինքը կամ ուրիշները ո՛չ թէ իր սիրականը երջանիկ ընկուէ նպատակով, այլ անոր չկարենալ տիրելուն կամ պարզապէս վրէժխնդրութեան համար:

Յարգանքը, հիացումը, երախտագիտութիւնն ու սիրած անձին օգտակար ըլլալու ցանկութիւնը, որոնք կայուն և տեւական զգացումներ են և յատուկ՝ իզական սեռին, գրեթէ տեղ չունին այրերու սիրային հասկացողութեան մէջ: Ընդդէմ է, կնոջ բարոյական և իմացական մեծութիւնը, անոր հերոսական արարքները հիացում կը ծնցնեն տղամարդոց մէջ, բայց սէր՝ երբեք: Ասոր համար չէ՞, որ այրերը կը հիանան Ժօրժ Սանի կամ Ատա Նէկրիի մը տաղանդին վրայ, բայց չեն սիրեր զանոնք՝ զուտ գեղազիտական ըմբռնումով:

Զգայապաշտ ձգտումը և գեղեցիկը միայն նախընտրելու այս միտումն է, որ գերակշռող դեր ունի այրերուն մօտ՝ իրենց սիրային հետապնդումներու ընթացքին: Այս հանգամանքով կը բացատրուի էական տարբերութիւնը, որ կայ այն ըմբռնումին մէջ, զոր երկու սեռերն առանձնապէս կազմած են սիրոյ վերաբերմամբ:

Տղամարդուն սէրը, որքան ալ անկեղծ և բուռն ըլլայ, միշտ անցաւոր է, նոյնիսկ վաղանցուկ, որովհետեւ էապէս անհաստատ տարբերու կը կրթնի: Այդ սէրը կ'արժարժուի ու կը բոցավառի, երբ վայելքի ծաւալը զօրաւոր է: Բայց շուտով կը մեղմանայ հասուն տարիքի մէջ:

Այրերուն սիրային երգումները, ուխտերը և զանազան տեսակի ու աստիճանի խոստումները, իբրեւ վայրկենական բորբոքումի հետեւանք, շատ քիչ արժէք ունին։ Չէ՞, որ ոչ ոք պատասխանատու է այն զգացումներուն համար, որոնք բանականութեան վրայ հիմնուած չեն։

Այլատրութեան և անձնուիրութեան զգացումներէն աւելի, — կրկնենք ասիկա անգամ մըն ալ, — զգայական և գեղագիտական տարրն է, որ լայն տեղ կը բռնէ այն հասկացողութեան մէջ, զոր այդ մարդիկ ունին սիրոյ մասին։ Ահա թէ ինչո՞ւ անոնք կը սիրեն կիներ, որքան ատեն գեղեցիկ, շնորհալի և զո՞ւարթ է ան, որքան ատեն կը գոհացնէ իրենց գեղագիտական ճաշակը կամ նախանձելի սեփականութիւն մը կը կազմէ։ Ահա թէ ինչո՞ւ, միաժամանակ, այնքան դիւրութեամբ կը ձանձրանան անոնք իրենց սիրած կնոջմէն ծերութեան, աղքատութեան և հիւանդութեան պարագային կամ այն պարագային, երբ սպառնայ բեռ մը դառնալ, փոխանակ հաճոյքի առարկայ մը ըլլալու։

Գեղագիտական տարրը յայտնի գերակշռութիւն մը ունի այրերու սիրային ըմբռնումին մէջ. անոնց սէրը կը մեղմանայ կամ կ'աճի՝ համաձայն սիրուած կնոջ դէմքի, հասակի, գոյնի ու բոյրի փոփոխութիւններուն։ Անոնք, — այրերը, — կրնան միանգամայն բազմաթիւ սէրեր բռնենալ ու զրաւուիլ հաւասարապէս յանկուցիչ ֆիզիքական կատարելութիւններով։ Սէրը այնքան սիրտօրէն կապուած կը նկատեն անոնք նուաճումի հաճոյքին հետ, որ սեփական կնոջմէն աւելի կը սիրեն ուրիշին կիներ, ամուսինէն աւելի՝ նշանածը, ինքնամատոյց կիներէն աւելի՝ դժուարահաճ կիներ։

IV

Եթէ տղամարդուն համար սէրը գեղագիտական պարզ վերացում մըն է կամ կեանքի սովորական պատահար մը, նոյնը չէ սակայն կնոջ համար, որուն սիրային ըմբռնումը հիմնուած է բոլորովին տարբեր տարրերու վրայ։ Ոյդ տարրերը, կրնաք կոչել անձնուիրութիւն, ալյաւսութիւն, յարգանք և հիացում, որոնք յաւիտենական կամ գէթ կայուն զգացումներ են և որոնց բոլորին ալ հիմը բանականութիւնն է՝ անխառն և անալլայ։

Այրը, որ այնքան ողջմիտ և խոհական է կեանքի մէջ, չի կրնար ըմբռնել բանականութիւնը՝ սիրոյ մէջ։ Իսկ կիներ, որ շատ քիչ կը տրամաբանէ առ հասարակ, բանականութենէ դուրս սէր չ'ըմբռնեն։

Սէրը, այնպէս՝ ինչպէս որ կիներ կը հասկնայ զայն, անսահման շուրջում մըն է դէպի այն անձը, զոր կը յարգէ ինքզինքէն աւելի կամ որուն հետ և որուն համար պատրաստ է աշխատելու։ Կնոջական սէրը, ուրիմն, ուղղակի կապուած է յարգանքի զգացումին հետ։

Կիներ երբեք չի կրնար սիրել մէկը, զոր չի յարգեր։ Եթէ երբեմն կը սիրահարուի անարժան մարդոյ մը, պատճառն այն է, որ աննպաստ կարծիք չունի անոր մասին։ զրպարտութեան մարդկային սխալ դատաստանի կամ գէշ դատաւարակութեան մը զոհը կը նկատէ զայն, կամ կը կարծէ թէ դժբախտ մըն է, զոր վեր վերցնելու պաշտօնը ունի։ Բայց երբ համոզուի թէ իրապէս անարժան մէկն է, կը դադրի սիրելէ և, առ յաւէտ։

Կիներ կ'ուզէ, որ իր մէջ սիրեն իր հոգին, իր յատկութիւնները, մինչեւ իսկ թերութիւնները, որովհետեւ սէրը գեղագիտական պարզ հաճոյք մը չէ իրեն համար, այլ իր անձնատրութիւնը անթերի դարձնելու, կեանքի

իր նպատակը իրականացնելու միջոց մը:

Սէրը անձնութիւններու անսխալութիւնը զգացում մըն է կնոջ համար. ա՛յս է պատճառը, եթէ սիրոյ մէջ խաբուած կիները գիւրութեամբ գթութեան քոյրեր կը դառնան. մինչդեռ, այդպիսի պարագայի մը, այրերը կա՛մ անձնատպան կ'ըլլան և կամ կը մխիթարուին պարզապէս:

Սէրը, նաեւ, պահանջ մըն է կնոջ համար: Իր կեանքի նպատակն է ան: Անով զրաւուած են իր բոլոր տարիները, իր բոլոր ժամերը մինչեւ անգամ: Ա՛ն է, որ կը վանէ իր մէջ ուրիշ ամէն զգացում ու ամէն փառասիրութիւն:

յդպէս չէ սակայն այրը. ան իր սեփական երջանկութիւնը միայն կը փնտռէ: Ամէնէն բոլոր կերպով սիրահարուած այրերն իսկ դիւրաւ կը մոռնան իրենց սիրականը կամ, շատ շատ, հազիւ քանի մը վայրկեան կը բարեհաճին մտածել անոր վրայ, ամբողջ օրերու ընթացքին:

Անձնութիւններն ու անձնագոհ ոգին, — ասիկա ինքնին կը հետեւի, — այնքան կարեւոր տեղ մը կը զրաւեն կնոջ սրտին մէջ, որ աւելի շատ սիրելու կարիք կը զգայ ան, քան թէ սիրուելու:

* *

Սիրոյ այս տարբեր ըմբռնումները արդիւնք են ո՛չ թէ այրերու չարութեան կամ կիներու արքութեան, այլ իմացական և հոգեկան այն մասնայատուկ վիճակին, որով երկու սեռերը կը բաժնուին ու կը զանաջանուին իրարմէ: Ըմբռնումի այս ակներեւ այլազանութիւնը նաեւ հետեւանք է այն իրողութեան, որ կնոջ ընկե-

րային առաքելութիւնը կը տարբերի այրերու ընկերային առաքելութիւնէն: Եղբօր, հօր և ամուսնի դերերը սղամարդուն մօտ շատ որոշ կերպով զատուած են իր գործէն ու գործունէութիւնէն. մինչդեռ կնոջ մէջ՝ մօր, աղջկան և քրոջ պաշտօնները կը միախառնուին իր գործին, պարտականութեան և առաքելութեան հետ:

Կինը աշխարհն ամբողջ կը մոռնայ իր սիրականին համար և բովանդակ էութեամբ կը նուիրուի անոր: Չէ՞, որ սիրելը իր կոչումն է: Սէրը ո՛չ միայն արգելք չի հանդիսանար իր զբաղումներուն, այլեւ աւելի ոգեւոր, աւելի դիւրատար և աւելի զուարթ կը դարձնէ զանոնք: Տղամարդուն համար, ընդհակառակը, դերազանցօրէն եսապաշտ ձգտում մըն է սէրը, որուն մէջ հաճոյք և սփոփանք միայն կը փնտռէ ան:

Բայց սիրոյ մասին կնոջ ունեցած ըմբռնումը իր մէջ կը պարունակէ ուրիշ տարր մըն ալ, որ իբեւն և ի՛ր սեռին միայն յատուկ է. ասիկա՝ մայրութիւնն է:

Ինքը ստեղծուած է մայր ըլլալու համար: Մայրական սէրը և անոր հետ կապուած զոհողութիւնները կը չփոթուին, կը նոյնանան սիրոյ միւս բոլոր ձեւերուն հետ: Մօր և զաւկի միջեւ գոյութիւն ունեցող փոխադարձ սէրը ամէն տեսակ սիրոյ նախատիպար կը նկատէ կիներ: Են տարբերութիւնը, որ կայ կնոջ և այրերու սիրային ըմբռնումներուն միջեւ, ինքնին կը բացատրուի երբ մայրական դրոշմ մը տրուի կանացի սիրոյն: Եկատի ունենալու է երախայի բազմազան պահանջները, կարենալ ըմբռնելու համար այն բնական շիփութիւնը, զոր կինը կը գնէ անձնութիւններու ու սիրոյ միջեւ:

Երախան կ'ուզէ, որ մայրը միայն իրմով զբաղի, միայն իր մասին մտածէ: Կը նախանձի ամէնքէն և ամէն բանէ: Կը ձգտի մօրը բովանդակ սիրոյն կեդրոնը ըլլալ: Ասիկա հասկնալի է անշուշտ, որովհետեւ, մինչեւ

որոշ տարեք մը, երախտան պիտի չկրնար ապրիլ առանց այս պայմանին:

Իայց եթէ, ի բնէ, մայրութիւնը կնոջ կ'իյնայ, տեսակի ընտրողութիւնն ալ այրերուն կը վերաբերի: Այս է պատճառը, որ այր մարդուն մէջ աւելի տիրապետող է զգայական տարրը, ինչ որ անհրաժեշտ է տեսակի ընտրողութեան համար. իսկ կնոջ մէջ, ընդհակառակը, կ'իշխեն բանականութիւնն ու անձնութիւնը, որոնք նոյնքան անհրաժեշտ են իր մայրական պաշտօնին կատարման համար:

Կնոջ ըմբռնումով, սէրը անբաժան է յարգանքի և հիացումի զգացումներէն. այս հանգամանքը ամէնէն զօրաւոր հրապոյրը կուտայ իրեն: Երբ, որ չունի այդ յարգանքն ու հիացումը ռուլին հանգէպ, անհունօրէն երախտապարտ կը զգայ ինքզինքը, երբ առարկայ կ'ըլլայ յարգալիր ու հիացիկ վերաբերումի մը՝ իր սիրած կնոջ կողմէ:

Այն իրողութիւնը թէ զգայական մղումը նուազ ուժեղ է կնոջ մէջ, հաստատուն արգելք մը կը կազմէ պէրանքի դէմ, որ կրնար դիւրին յաղթանակներ չահեցընել իրեն՝ այրերուն վրայ: Են յաւիտենական պատրանքը ունին կանայք, որ տղամարդուն ըմբռնումը՝ սիրոյ մասին, տարբեր չէ իրենց ըմբռնումէն. այս հաւատքը ետ կը կեցնէ զիրենք զործածելէ այն զէնքերը, որոնցմով շատ հեշտօրէն կարող էին զրգուել այրերուն զգայութիւնը, փոխանակ ջանալու նուաճել անոնց հոգին և միտքը:

Ըմբռնումի այս եղանակը թանկագին միջոց մըն է կատարելագործելու համար, բարոյապէս և իմացապէս, այր մարդիկը, որոնք զիտեն թէ կնոջ սրտին կարելի է տիրել ո՛չ թէ ուղղակիօրէն, ծառայութիւններ մատուցանելով անոր, այլ անուղղակիօրէն, — մեծ գործեր

կատարելով, գերքեր հեղինակելով, արձաններ կերտելով, վեհանձն և կարեկից ըլլալով, մարդկութեան բարիք ընելով ևւն:

Մարդիկ բնազդաբար կ'ուզեն, որ կինը վկայ ըլլայ իրենց կեանքին ամէնէն փայլուն և ամէնէն գեղեցիկ գործերուն: Անոնք զիտեն, և կրնան, կիներուն ներկայութեան սանձել իրենց լեզուն, զուսպ կենալ, խուսափել յոռի կերպերէ և արարքներէ: Անոնք համազուած են, նմանապէս, որ կնոջ սիրելի դառնալու համար, պէտք է գնահատանքի արժանի գործեր կատարել:

Միաբան և համերաշխ ընտանեկան բոյներ կազմելու տեսակէտէն, գերազանց միջոց մըն է այն իւրայատուկ ըմբռնումը, զոր կինը կազմած է սիրոյ մասին և որ իբրեւ հիմ Թունի յարգանքն ու հիացումը:

Յարգանք և հիացում... յարակա՛յ զգացումներ, որոնք կը ծառայեն ստեղծելու նսազանգութիւն և միաբանութիւն:

Կնոջ համար սէրը ինքնամոռացում է և անձնութիւն՝ բառին ամենալայն առումով: Ասիկա դիւրին և հաճելի կը դարձնէ այն զոհողութիւնները, զորս ամէն օր ընելու ստիպուած է կինը: Կը զօրացնէ հաւատարմութիւնը և, փոխանակ պաղեցնելու, աւելի բոքքով կը պահէ իր սէրը:

Անվիճելիօրէն, ուրեմն, կինը այլասէր է իր սիրաշին ըմբռնումով: Ու եթէ այդ այլասիրական ըմբռնումը օգտակար է հասարակութեան, անօգուտ չէ ե՛ւ այրերուն ետադաշտ ու զգայական հակումը: Նուաճելու եւ ռանգին և տիրանալու հաճոյքին գերակայութիւնը՝ տղամարդոց սիրաշին հասկացողութեան մէջ, զոնէ կը ծառայէ նուազագոյն աստիճանի մը իջեցնելու իրենց նախանձը:

Ընդհանրապէս սաստիկ նախանձոտ կը համարուի այրը: Ճիշդ է: Նախանձը, արդարեւ, մինչեւ վայրագութեան կրնայ տանիլ զայն: Բայց սիրոյ զգացումէն չէ, որ կը բխի ան. բոլորովին ուրիշ է անոր պատճառը: Ամուսինը, քոյրը այնպիսի սեփականութիւններ են, զորս հասարակութիւնը լռելեայն վստահած է տղամարդու աչալըջութեան: Անոնց անկարգ ու յոռի ընթացքին անպատուութիւնը հասարակութենէն աւելի իր վրայ կ'իյնայ: Այս միակ փաստը, պարագային համեմատ, աւելի մօլեղին կը դարձնէ զինք, քան սիրոյ ամենաբուռն տենչանքը: Պատասխանատուութեան զգացումը, եթէ նոյնիսկ պաշտօնապէս պարտադրուած չլլայ իրեն, կը մղէ զայն իր քրոջմէն և ամուսինէն պահանջելու ընթացք մը, տարբեր՝ այն ընթացքէն, զոր հաճոյքով պիտի ուզէր տեսնել ուրիշ կիներու մէջ:

Թո՛ղ կինը պարծենայ իր գեղեցկութեամբ և ուրիշներու մէջ արթնցնէ տարիանքի զգացումը. թո՛ղ վայելէ այլոց յարգանքն ու հիացումը. թո՛ղ շարունակէ նուիրուիլ իր հօրը, մօրը, եղբայրներուն, — այրը երբեք չի նախանձիր, ինչպէս պիտի նախանձէր կինը, նման պարագաներու մէջ: Ան կը գաղբի նախանձելէ այն ատեն միայն, երբ համոզուած ըլլայ որ իր պատիւը խնդրոյ առարկայ չէ:

Բայց այդպէս չէ կինը: Ան կը նախանձի ամէն բանէ, որ կրնայ իր սիրած անձին յարգանքն ու հիացումը գրաւել: Իր նախանձը տիեզերական է և ճշմարիտ մղձաւանջ մը՝ իր բովանդակ կեանքի ընթացքին: Ուրիշ են այրերը, սակայն. անոնց նախանձը սահմանափակ է և կապուած՝ միայն կնոջ պատիւին հետ: Կինը կը նախանձի ամէն զգացումէ և զբաղումէ, որ իրեն և ամուսնին մէջ կը մտնէ. կը նախանձի արտաքին աշխարհէն և կը տառապի՝ հաստատելով, որ աշ-

խարհն աւելի կարեւոր կ'երեւայ ամուսնի աչքին, քան ինքը, իր անձը. կը նախանձի ամէն բանէ, որ կրնայ օգտակար ըլլալ իր սիրելիին և որուն արմատները, սակայն, իրմէ դուրս են, ուրիշին մէջ: Նոյն նախանձն ունի ան նաեւ իր զաւկին համար. կը նախանձի բոլոր անոնցմէ, որոնք անոր սրտին մէջ տեղ մը կը գրաւեն:

Կնոջ նախանձին այս տիեզերական բնոյթը, զբախտաբար, յաճախ տաղտկալի կը դարձնէ իր սէրը: Անտարակոյս աւելի երջանիկ պիտի ըլլար ան, եթէ յարգանքի բաժինը աւելի լայն տեղ մը բռնէր այրերու զգացումներուն մէջ: Բայց, ինչ խօսք, այրը կարիք չզգար յարգելու այն կինը, զոր կը սիրէ. այնուամենայնիւ, սակայն, չի հաւանիր կապուիլ այն կնոջ, զոր չի յարգեր:

V

Այժմ պարզ է, որ «սէր» բառը տարբեր նշանակութիւն ունի կնոջ և տղամարդուն համար: Ասիկա ճակատագրական է, օգտակար և անհրաժեշտ միանգամայն: Բայց կինը չի հաւատար այս տարբերութեան: Ան համոզուած է, որ այրերուն ըմբռնումը նման է իր ըմբռնումին կամ գէթ պէտք է այդպէս ըլլար:

Անտարակոյս, բաղմամբիւ պատճառներ կան, որոնք այրերու սիրային ըմբռնումին կաւտան տեսակ մը թեթեւութիւն, շարժունութիւն և քմայք: Այդ պատճառները խորապէս կը վշտացնեն կինը, որ ինքզինքն այնքան աւելի լքուած ու անտէրունչ կը զգայ, որքան աւելի ուժգնօրէն սիրել սկսի. մինչդեռ տղամարդուն մէջ սէրը կը բոցավառի և կը մարի այն չափով, ինչ չափով որ կնոջ արտաքին հրապոյրները կը փոխուին: Պարզ է.

ամէնէն չափ զեղազիտական զգացումն է, որ կը վարէ այրերուն սիրային բնազդը:

Բայց կինը չի կրնար չազդուիլ ու սրտանց չվիրաւորուիլ, երբ տեսնէ թէ իր հոգիին և ազնիւ գործերուն համար չէ, որ կը սիրեն զինքը, այլ իր երազկոտ աչքերուն, իր հոլանի թեւերուն, իր մարմնին անշարժ մասերուն համար. նոյնքան և աւելի՛ կը դառնանայ ան, երբ նկատէ, դարձեալ, որ այրերուն սէրը կ'աճի, կը նուազի կամ կ'անհետանայ ըստ այն փոփոխութիւններուն, որոնց կ'ենթարկուին իր այտերուն բոյրը, մազերուն թոյրը կամ թարմութիւնն իր դէմքին. իսկ այդ փոփոխութիւններուն՝ ինք ո՛չ մէկ կերպով պատասխանատու է. յամենայն դէպս, անոնց մէջ չէ, որ կը կայանայ իր արժանիքը: Կիները, — չմոռնանք ասիկա, — միշտ այն կարծիքն ունին, թէ երբ սիրուին՝ հոգեւից կը սիրուին, իրենց բոլոր թերութիւններովն ու յատկութիւններովը:

Սիրոյ մէջ, կինը կ'առաջնորդուի տրամաբանութեան և բանականութեան ձայնէն. այրը՝ ընդհակառակը: Եւ այս հակադրութիւնը չափազանց կը տառապեցնէ կիները:

Կինը, որ տրամադիր է ամէն զոհողութիւն յանձն առնել օգնելու համար իր սիրած անձին, աւելցնելու՝ անոր ուրախութիւնները և նուազեցնելու՝ անոր հոգերը, չի կրնար չցաւիլ, երբ համոզուի, որ այդ նոյն անձը կարող է միաժամանակ թէ՛ մոլեգին կերպով սիրել զինքը և թէ՛ անտարբեր մնալ իր հաճոյքներուն, վիշտերուն, առողջութեան և ինչ. Սյրերը կը կարծեն, թէ միայն իրենք իրաւունք ունին գուրգուրանքի և սիրոյ. մինչդեռ, կնոջ համոզումով, անձնուիրութիւնը փոխադարձ պէտք է ըլլայ:

Կինը խորապէս կը վշտանայ, տեսնելով այրը ան-

հետաքրքիր՝ իր բարոյական և հոգեկան կեանքին, կնոջ դժբախտութեան զլիսաւոր պատճառը բարոյական և հոգեկան այն լքումն է, որուն մէջ կը ձգեն զինք այրերը: Սյդ լքումը աւելի դժնդակ և աւելի տաժա՜նելի կը թուի իրեն, քան վայրագ և բուռն վարմունք մը, որուն ուժգնօրէն զիտէ հակազդել հանրային կարծիքը: Լքումը աներեւոյթ չարիք մըն է, որուն առջեւ ամէն հակադրեցութիւն կը չքանայ և որ տարուէ տարի կը դառնայ աւելի՛ ճշող, աւելի՛ անտանելի:

Բարոյական և հոգեկան լքումը առաջին պատճառն է ֆէմինիզմին, այն անդոհական ճիգին, զոր կինը ի գործ կը դնէ արականանալու և փոխելու համար իր սեփական հոգին, իւրացնելով այրերուն եսապաշտութիւնը, մոլութիւններն ու փառասիրութիւնները, և ջանալով վազել արական վայելքներու ետեւէն:

Ձո՛ւր պատրանք...

Եթէ կան սակաւաթիւ կիներ, որոնք առնական որոշ հակումներ ունին, կա՛յ սակայն կիներու մեծամասնութիւն մը, զոր բնութիւնն ստեղծած է բոլորովին տարբեր այրերէն:

Բարոյական և հոգեկան լքումը, նաեւ, պատճառ մըն է կնոջ մտաւոր անկումին: Անհրաժեշտաբար, կնոջ իմացականութիւնը կը մթննայ ու կը տժգունի այն պարագային, երբ չի ծառայեր գրաւելու զինքը շրջապատող անձերուն յարգանքն ու հիացումը, բայց կը բարձրանայ այն երկիրներուն և այն շրջաններուն մէջ, ուր կնոջ կեանքը խառն ու հաշտ կ'ընթանայ տղամարդոց կեանքին հետ:

Ի՛նչ խօսք, որ կինը պէտք է օժտուած ըլլար բարոյական հզօր բնազդով մը կամ խստապահ գաստիալականութեամբ և կամ լայնախոս ոգիով, քանի՛ սէրը գերազայն նպատակն է իր կեանքին:

Կնոջ համար, ինչքան ալ անմիտ ըլլայ ան, այնուամենայնիւ պարզ է, որ այրը շատ քիչ կը գնահատէ իր բարոյական առաւելութիւնները. ընդհակառակը, շատ դիւրութեամբ կը խաբուի և կը հրապուրուի գեղեցկութենէն, պլըանքէն, կամշոտութիւնէն, չողմարար և կեղծ ձեւերէն, որոնք աւելի շատ կ'աղբեն անոր վրայ, քան առաքինութիւնը, բայց միայն առաքինութիւնը:

VI

Կնոջ կեանքին մէջ զարդուելի ողբերգութեան մը ընդթը Թնի այն իրողութիւնը, թէ իր փափաքածէն տարբեր ձեւով և տարբեր չափով մը կը սիրուի ինք: Որքան ատեն տղամարդուն սէրը յեղյեղուկ է և բազմաձեւ, իսկ կնոջ սէրը՝ տեւական ու այլամիտ, որքան ատեն մէկը հիմնուած է կիրքի, միւսը՝ բանականութեան վրայ, — ո՛չ մէկ օրէնք կրնայ միակիսող և միանման եղբ մը հաստատել անոնց ըմբռնումին մէջ և վերածել զայն մէկ ընդհանուր միաւորի:

Բայց կարելի է սահմանափակել այս տարբերութեան հետքը եկած ոչ-բաղձալի հետեւանքները, հաւասարապէս գոհացնելով թէ՛ կնոջ և թէ՛ տղամարդու փափաքներէն մէկ քանին: Կինը սիրելու աւելի զօրեղ պահանջ կը զգայ, քան սիրուելու. անոր սէրը գերազանցօրէն հիմնուած է անձնուիրութեան, հիացումի, ուրիշ պաշտպանելու և ուրիշէն պաշտպանուելու կարիքին վրայ: Այս նկատումով ալ նախնիք ջանացած էին անոր ազահովել այրերուն կողմէ պաշտպանուելու և յարգուելու նուազագոյն չափ մը, տալ անոր մէկը, — քոյր, եղբայր, հիւանդ կամ երախայ, — որուն կարենար նուիրուիլ: Նախնիք ջանացած էին, դարձեալ, կնոջ

բարոյական և հոգեկան լքումը արդիւիւ ամուսնութեան միջոցով: Ասոր փոխարէն, իրմէ կը պահանջուէր գերազոյն բարոյական մը: Այս լուծումը, սակայն, չէր հարթեր բոլոր վէճերը, չէր դաքմաներ չարեքը, ո՛չ ալ կը վերցնէր ըմբռնումի տարբերութիւնը. բայց գոնէ կը սահմանափակէր աղէտը և կը մեղմէր անոր թափը:

Ներկայ շրջանը ուրիշ լուծում մը կ'առաջարկէ. կը մերժէ ընդունիլ գոյութիւնը երկու տարբեր ըմբռնումներու, նոյնիսկ հաւասար կը հռչակէ կինն ու այրը և կը ջանայ ջնջել ամէն հակամարտութիւն, մղելով երկու սեռերը՝ սառնձնելու նոյն պարտականութիւններն ու նոյն իրաւունքները: Ասիկա չարժեւոր մըն է արդէն: Այդ շարժումը կիներուն սորվեցուց փոխվրէժի օրէնքը գործադրել՝ այրերու հետ իրենց յարաբերութիւններուն մէջ. ասկի լինելով, ատամն լինելով, ատամն ատամն:

«Այրը կը դաւաճանէ, կի՛նն ալ թող դաւաճանէ: Այրը իր վրայ միայն կը մտածէ, կի՛նն ալ թող այդպէս ընէ: Այրը հաճոյք կը զգայ հասարակական պաշտօններ վարելով, կի՛նն ալ թող դիմէ այդ հաճոյքին: Այրը սիրելէ աւելի սիրուիլ կ'ուզէ, կի՛նն ալ թող աւտանկ ընէ: Այրը կը փափաքի սիրել՝ առանց ամուսնանալու, կի՛նն ալ թող հետեւի այդ ճամբուն: Այրը չի գնահատեր բարոյական և հոգեկան բարձրութիւնը. այլ կը տարուի միայն գեղագիտական կատարելութիւնով, կի՛նն ալ թող ընտրէ գնահատանքի այդ ձեւն ու կշիռը. այն ատեն աւելի սիրելի և աւելի երջանիկ պիտի ըլլայ, ի դին անհամեմատ աւելի քիչ գոհողութեանց»:

Արդիականները անկեղծօրէն կը հաւատա՞ն, որ աշխարհն ամբողջ նոյն մակարդակին վերածելը լաւագոյն միջոցն է ջնջելու ամէն հակամարտութիւն և հաստատելու՝ հաւասարաչափ երջանկութիւն մը: Շքե՛ղ պատրանք... երջանկութիւնը կօշիկ չէ, որ քիչ թէ շատ

ամէն ոտքի յարմարի կամ կարելի ըլլայ միօրինակ կաղապարի մը համաձայն շինել։ Անձնական բան մըն է ան, անկախ և կամչոտ, որուն յաճախ փնտաւար է շատը և օգտակար՝ քիչը։

Սիրուելը, թէեւ նիւթապէս աւելի հաճոյալի է, բայց չի յաղեցներ սիրելու բնազդը, զոր ո՛չ մէկ պատճառաբանութիւն կամ շահախնդրութիւն կրնայ ջնջել երբ և իցէ։ Հաճոյքը բնազդներու գոհացումէն կը ծնի միայն. և այլասիրութիւնը, իբրեւ բնազդ, այնքան կը տառապի անյազուրդ մնալէն, որքան հապաղատութիւնը՝ իբրեւ զգացում։ Կնոջ երջանկութիւնը երբեք պիտի չաւելնար, եթէ նոյնիսկ կարելի ըլլար հաւասարութիւն ստեղծել սիրոյ մէջ։ Ան պիտի ուզէր, որ այրը ըլլար «ո՛չ այնպէս» ինչպէս որ է, այլ այնպէս՝ ինչպէս ինք կը փափաքի. այնուամենայնիւ, իր ներկայ վիճակին մէջ ալ զայն սիրելէ չի դադրիր։

Բացի այն սակաւաթիւ կիներէն, որոնք արդիական հակումներ ունին, դեռ կայ մեծամասնութիւն մը, որուն մօտ հին բնազդները կենդանի և անվթար մնացած են, Կեանքի այլազան վայելքները, ազատութիւնն ու անկախութիւնը բաւական չեն կնոջ՝ հրաժարելու մայրութեան յատուկ հօգերէն և այն բարձր բարոյականէն, որ կը պարտաւորեցնէ ղինք, կարծես, իր ամբողջ գործիքն ու անձնութիւնը տրամադրելու ուրիշներուն, առանց նոյնիսկ ամենադոյզն փոխադարձութեան։

«Բայց, կը յայտարարեն արդիականները, մենք չենք ուզեր զոհել մեր շահերը, կ'ուզենք, որ ամէն կին ազատ ըլլայ և ընէ ա՛յն՝ ինչ որ հաճելի կը թուի իրեն. եթէ կը նախընտրէ պէրոուէի մը ըլլալ, դէմ չենք. եթէ կ'ուզէ զոհարարուող կին մը դառնալ, դա՛րձեալ դէմ չենք»։ Ասիկա իտէալական լուծում մըն է և շատերուն

ալ փափաքը։ Եւ սակայն սխալ է ենթադրել աշխարհ մը, զուտ վերացական, ուր ո՛չ սէր կայ, ո՛չ նախանձ և ուր այնքան ղիւրին է կիրքերը սանձել, որքան զանոնք գոհացնելը։ Սոսաքինութիւնը ծանր զոհարարութիւն մըն է, փափաքներու սահմանարկում մըն է։ Բայց եթէ կղզիացած է զոհարարութիւնը և ընդհանուր պահանջ է առաքինութիւնը, նպատակը կը խուսափի։

Այն օրը, երբ սէրը ազատ կը հռչակուի բոլոր կիներուն համար, երբ զայն ուզելն ու փնտռելը օրինաւոր կը յայտարարուին, երբ, վերջապէս, կինը կը սկսի մրցիլ տղամարդուն հետ հաճոյքի և անսանձ վայելքի մէջ, առաքինի կինը պիտի կորսնցնէ ամէն փայլ ու հմայք և, հետեւաբար, ամէն փոխաբիրութիւն իր ըրած զոհողութիւններուն, թերեւս նաեւ ամէն հնարաւորութիւն՝ իր այլասիրութիւնը տարածելու։ Հասարակութեան մը մէջ, ուր սէրը ազատ է, ո՛չ մէկ այր պիտի ուզէ կնոջ հետ բաժնիլ ծնելիք զաւակներու հանդէպ ո՛նէս պարտաւորութիւն։

Անկումի չրջանին, երբ չոռմի կառավարութիւնը պարտաւորուեցաւ մասնաւոր օրէնքներու ղիմել՝ ստիպելու համար այրերը որ ամուսնանան, շատերը անձնասպան կ'ըլլային աւելի գերադասելով մահը, քան նոյնիսկ ժամանակաւոր ամուսնութիւն մը իրենց դաւաջրջանի կիներուն հետ։ Եւ սակայն, իրապէս մայրական կոչում ունեցող կիներ, այդ չրջանին եւս, պահաս չէին։

Սիրոյ համար դժուած աւանդական սահմանները կամայական չեն, ո՛չ ալ դրուած են կնոջ առաքինութիւնը փորձելու նպատակով. անոնք անհրաժեշտ են՝ հասարակութեան տալու համար միաշունչ և միաբան կերպարանք և արգելելու՝ ընդհանուր բնոյթ կրող աւելի ծանր ողբերգութիւններ։ Իրենք զիրենք կարենալ

պաշտպանելու համար, կիները պէտք ունին առաքել-
նութեան գէթ նուազագոյն չափի մը:

Սիրելի մէկը և չյայտնել իր սէրը, կրնայ ողբեր-
գական հետեւանքներ ունենալ: Բայց եթէ ընդհանրա-
նար սիրելու ազատութիւնը, այդ հետեւանքները կը
դառնային աւելի՝ ողբերգական, մահաւանդ ի վնաս
կիններուն, որոնք պիտի չհամարձակէին երբեք ուրիշ մը
զոհել իրենց սեփական ցանկութիւններուն:

Կնոջ համար, սիրելու պահանջը ողբերգութիւն մըն
է, որ զինքը կեանքին կը կապէ: Բայց այդ ողբերգու-
թեւէն դուրս, կեանքը գոյութիւն չունի իրեն համար:
Մարդիկ ապերախտ են, որովհետեւ չեն զգար այդ պա-
հանջը և չեն իսկ ըմբռնեք զայն: Կնոջ համոզումով,
սէրը կը դադրի կեանքի նպատակ ըլլալէ այն օրէն իսկ,
ուր կը կորսնցնէ իր նուիրական ու միանգամայն վըշ-
տագին կերպարանքը:

Ներկայիս, մանկամարդ աղջիկ մը չի համարձակիր
խոստովանիլ իր սէրը, — նոյնիսկ ինքզինքին, — իր
փափաքը՝ ունենալու ամուսին մը, կազմելու ընտանիք
մը և անոնց համար ամէն բան զոհելու իր պատրաստա-
կամութիւնը: Ինչո՞ւ. — օրովհետեւ սէրը մերկացու-
ցած են իր սրբազան գիմաղիծէն ու վերածած՝ վայելքի
նիւթական բաղձանքի մը:

Որքան ատեն որ կը սիրենք, ըսած է Մածծիւնի,
կը հաւատանք թէ օգտակար ենք: Որքան ատեն որ կը
սիրուինք, բա՛ւ մը կեանքին կը կապէ մեզ:

VII

Այրերուն ունակութիւնները բարեփոխելով է միայն,
որ հնարաւոր է բարեփոխել ե՛ւ կնոջ վիճակը: Կարելի
չէ ստիպել այրը, որ սիրէ կամ սիրելու պահանջին տայ
իր ուզածէն աւելի մեծ ու լայն կարեւորութիւն: Եւ
ասիկա՝ այն միակ պատճառով, որ արտաքին մտահո-
գութիւնները գրեթէ ամբողջովին զրաւած են իր միտքն
ու հոգին: Մինչդեռ կինը նուազ տարուած է այդ մտա-
հոգութիւններով: Բայց անկարելի չէ այրերը վարժեցնել
գնահատելու կնոջ բարոյական և հոգեկան յատկութիւն-
ները: Եւ արդէն, իրականին մէջ, այս չէ՞, որ կինը
կը պահանջէ այրերէն:

Տղամարդոց իշխանութիւնն ու պահանջները չափա-
ւորող օրէնքներ դնել կ'ուզեն այսօր: Ամենամթիւն գոյ-
ներով կը պատկերացնեն այրերու բռնակալութեան
զարհուրելի հետեւանքները, հեզմանքի նիւթ ընելու
համար այն աւանդութիւնները, որոնք իրաւունք կու-
տան աղամարդուն՝ կնոջ բարոյականին պատասխանա-
տուն և դատաւորը ըլլալու միանգամայն:

Հասարակութիւնը կը փափաքի, որ կինը ունենայ
բարոյականի զօրեղ ըմբռնում մը և չդիմէ կամչոտու-
թեան ու պշրանքի պէս յոռի միջոցներու: Ան կ'ուզէ,
մինչեւ իսկ, օրէնք դարձնել իր այս փափաքը: Արդ,
ո՞վ յանձն պիտի առնէր հսկել այդ անհրաժեշտ օրէնքին
գործադրութեան վրայ, եթէ ոչ այրը՝ իբրեւ ամուսին,
իբրեւ հայր կամ իբրեւ եղբայր:

Բայց եթէ այրերը հոգ տանին չարաչար չգործածե-

լու իրենց տրուած իշխանութիւնը, կաբելի է աւելի մտերմիկ ու սերտ կապեր հաստատել երկու սեռերուն միջեւ: Մէկուն համար հսկելու անհրաժեշտութիւնը, իսկ միւսին համար հսկուած ըլլալու ապահովութիւնը յառաջ կը բերեն այնպիսի կապ մը, որ, անձանց թիւերու մէջ իսկ, կրնայ անկեղծ ու ջերմ գուրգուրանք մը ստեղծել իրարու հանդէպ:

Կինը պէտք ունի ուրիշներով զբաղուելու. հետեւաբար շատ կ'ուզէ, որ ուրիշներն ալ իրմով զբաղին: Ամուսնոյն ծայրայեղ բռնապետութիւնը տառապանք մըն է իրեն համար, քայց աւելի մեծ տառապանք մըն է անոր անտարբերութիւնը:

Կինը աւելի երջանիկ կը համարէ ինքզինք, երբ իբրեւ ամուսին ունի եռապաշտ, պահանջկոտ ու ձեռնբէց մարդ մը, քան թէ տկար և անհոգ մէկը, անհետաքրքիր և անտարբեր՝ ամէն բանի: Ոչինչ աւելի հաճելի է կնոջ, որքան իր սիրած անձին յարգանքը, իբրեւ փոխարինութիւն իր անձնութեան և զոհաբերութեանց: Դարձեալ, ոչինչ աւելի հաճոյք կը պատճառէ անոր, որքան զգալը թէ անօգուտ չէ իր գոյութիւնը: Ան պէտք ունի ապահովելու այրերու իշխանութեան և ուժին, որովհետեւ տկար է ու երկչոտ: Հաճոյքով կը հանդուրժէ տղամարդոց բոլոր պահանջներուն, թէեւ անոնց գէժ բողբելու ձեւեր կ'առնէ երբեմն:

Ընտանիքի անդամներուն փոխադարձ անկախութիւնը կը ծառայէ կնոջ բարոյական անկումին. իրարմով չհետաքրքրուելու և իրարու հանդէպ անտարբեր մնալու սովորութիւնը, որուն «փոխադարձ անկախութիւն» անունը կուտան, ի վերջոյ կ'ապականէ կինը և պատճառ կը դառնայ իր զլխէ ելլելուն: Լքումը, անտարբերութիւնն ու միանակութիւնը կը մղեն զայն իրմէ դուրս փնտռելու մէկը, որ զինքը օգտագործելու և զե-

կալարելու պատրանքը տայ իրեն:

Պէտք է հաստատել այնպիսի օրէնքներ և աւանդութիւններ, որոնք ծառայեն ո'չ թէ անշարժութեան դատապարտելու կնոջ բարոյական և իմացական ուժերը, այլ արդիւնաւորելու զանոնք և հնարաւոր դարձրնելու իր և ամուսնոյն համեմաշխ գործակցութիւնը:

Այրերու վարմունքին մէջ զգացուող խտրութիւնը և կիներու սրտին մէջ կուտակուող դառնութիւնը յառաջ կուգան այն իրողութիւնէն, որ ո'չ մէկը, ո'չ ալ միւսը կը ճանչնան այն շարժառիթները, որոնց կը հպատակին: Այրը նուազ դառնութիւն պիտի պատճառէ, երբ գիտակցի՝ այն տարբերութեան, զոր ինք կը գնէ սիրոյ և յարգանքի միջեւ և այն կապակցութեան, զոր կինը կը հաստատէ այդ երկու զգացումներուն մէջ:

Թող վարժեցնեն այրը իր աշխատանքը բաժնելու կնոջ հետ, հետաքրքրուելու՝ անոր վիշտերով, ուղղութիւն տալու՝ անոր գործունէութեան, — երեք չորրորդ մասով լուծուած պիտի ըլլայ կնոջական հարցը: Այրերու յատուկ ո'չ մէկ աշխատանք կայ, որուն, նիւթապէս կամ մտաւորապէս, կինը չկարենայ մասնակցել: Թող այրը հնարաւորութիւն տայ կնոջ, գործի մէջ ընկերակցելու իրեն, թող յանձն առնէ զեկալարելու անոր կեանքը, — կինը, այն ատեն, պիտի հաւատայ, որ կը սիրուի և այդ հաւատքով ալ երջանիկ պիտի զգայ ինքզինքը, ինչ զոհողութիւն ալ պահանջուի իրմէ:

VIII

Դաստիարակութիւնը կրնայ առաջնորդել բնագոյնե-
րը, բայց չի կրնար քննել զանոնք։ Սիրոյ մասին եր-
կու սեռերուն ունեցած ըմբռնումները այնքան տարբեր
են, որ չեն կրնար հաշտ երթալ իրարու հետ, եթէ կինը
տրամագիր չըլլայ ներկելու։ Կիները պէտք չէ մոռնան
որ կեանքը աւելի դառն եւ աւելի տխուր պիտի բռնի
իրենց եթէ պատմաւոր դառնան անդ օրմանելի խղճմի
մը։

Չամուսնացող կինը երջանիկ պիտի չըլլայ։ Բայց,
սիրելու կատարեալ ազատութիւնն ալ դժբախտ պիտի
ընէ զայն։ Սէրը կազմուած է այնպիսի տարրերով, ո-
րոնք կրնան մասնակի գոհացում գտնել սեռային վայել-
քէն դուրս։ Չինաստանի մէջ, օրինակ, իրենց նշանածը
կորսնցնող, բայց անոր հատարած մնալ ուղող մանկա-
մարդ աղջիկներուն կը լանձնեն նորածին մը, մեծցնելու
համար զայն իրեն իրենցը և անոր վրայ կեդրոնացնե-
լու իրենց ամբողջ գորովն ու բովանդակ գոբգութեանքը։

Կինը կը տառապի սիրելու ծարաւէն։ Ջրիստոնէնե-
թիւնը, այդ ծարաւը յազեցնելու նպատակով, հաստա-
տած էր կրօնական ուխտեր, որոնք կը համապատաս-
խանէին կնոջ այլաօրական ձգտումներուն։ Հիմա չկան
այդպիսի ուխտեր։ Թերեւս պատճառներէն մէկն է ասի-
կա այն դժնդակ կացութեան, ուր կը գտնուի առաքի-
նի կինը։

Արդարեւ, ողբերգական է այդ կացութիւնը։ Իսկ
առար գլխաւոր պատճառը այն իւրաքայտուկ ըմբռնումն

է, զոր կինը ունի սիրոյ մասին։ Այդ կացութիւնը ա-
ւելի եղբրական կը դառնայ անօժ, որ անկարելի է
փոխել թէ՛ կնոջ և թէ՛ այր մարդուն ըմբռնումը, ա-
ռանց աւելի ծանրակշիւ և աւելի ընդհանուր դարձնելու
ողբերգութիւնը։

Բայց, երբ այր և կին ուղղամտօրէն սիւնն զիրար,
իւրաքանչիւրը իր ըմբռնած ձեւով, — այրը՝ իր եսա-
պաշտութեամբ, կինը՝ իր այլաօրութեամբ, — երբ թէ՛
մէկը և թէ՛ միւսը սահման դնեն իրենց պահանջումնե-
րուն և յաւակնութեանց, կրնան կատարեալ համերաշ-
խութեամբ ապրիլ և իրենց միութեան մէջ գտնել ա-
ռաւելագոյն օգուտը, ինչ որ ընկերային այն նպատակն
է, որուն կը ձգտի և պէտք է սէրը։

Պատաստութեան մէջ է
եւ շուտով լոյս կը տեսնէ

ՃԻՆԱ. ԼՕՄՊՐՕԶՕ-Ի

ԿԻՆԸ՝ ԿԵԱՆՔԻ ԿՈՒՈՒԻՆ ՄԷՋ

գրքի թարգմանութիւնը

Հոգեբանական լուրջ ուսումնասիրութիւն
մը՝ կնոջ, ամուսնութեան եւ ընտանիքի մասին .

ԿԻՆԸ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՄԷՋ

(Հրատարակելի)

Ստանալու համար դիմել հետևեալ հասցեով.—

Mr. K. Tacvorian

Ecole Arménienne

Rue Abou-Dardar

(Egypte)

Alexandrie

ԳԻՆ 2 1/2 Ե. Դ.

7
ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0184062

